

злочинів), крім злочинів, передбачених статтею 422 Кримінального кодексу України.

Використання спеціальних знань та застосування можливостей відповідних фахівців під час досудового розслідування злочинів, які підслідні ДБР України (а саме військових злочинів) на нашу думку буде відповідати ст. 3 КПК України, яка вказує на своєчасність, швидкість та повноту розслідування злочинів.

Ващенко І. О.

асистент кафедри криміналістики
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЩОДО ДЕЯКИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ОСОБИ ЗЛОЧИНЦЯ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ОБІГОМ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН, ЇХ АНАЛОГІВ АБО ПРЕКУРСОРІВ

Серед проблем, які стоять перед українською державою на сучасному етапі складних економічних та політичних перетворень, одне з провідних місць посідає боротьба з немедичною наркотизацією населення. Ця проблема в теперішній час набула підвищеної актуальності. Розкриття, припинення і попередження пов'язаних з нею злочинів нині залишається не вирішеним. Спостерігається подальше зростання кількості злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів. Це в свою чергу тільки удосконалює злочинну діяльність, злочинці стають більш спритними, винахідливими та цинічними.

Криміналістику, і методику розслідування злочинів зокрема, цікавлять такі дані про особу злочинця, які вказують на закономірні зв'язки між нею та учиненням злочином, виявляються зовні в різних слідах (Самохін О. Ю. Зміст криміналістичної характеристики незаконного обігу наркотичних засобів // Вісник Київського нац. Університету ім. Т. Шевченка: Юридичні науки. — 2009. — № 60-62. — С. 47-50).

На думку деяких авторів, спосіб і обстановка вчинення наркозлочинів перебувають у прямій залежності від якостей особи. У зв'язку із цим комплекс ознак осіб, які вчиняють ці злочини, складають соціально-демографічні, виробничо-побутові, соціально-правові характеристики, а також окремі психофізичні ознаки осіб. У спеціальній літературі пропонуються також інші ознаки осіб, причетних

до наркозлочинів: відомості про уміння та навички, медичні характеристики (Майоров А. А. Криминологическая характеристика лиц, связанных с незаконным оборотом наркотиков // Российский следователь. — 2009. — № 2. — С. 23).

Щодо характерних ознак особи, що вчинила злочин в сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин їх аналогів або прекурсорів, вважаємо за необхідно взяти за основу наступні їхні види: 1) біологічні, які включають полові, вікові, фізіологічні ознаки; 2) психічні, які свідчать про інтелект, емоційній і вольовій сфері індивіда; 3) соціальні, які характеризують його соціальний статус, професійну приналежність, родинний стан, місце проживання, рід занять, взаємини з іншими людьми й ін.

Злочинна діяльність, пов'язана з незаконним обігом наркотиків, утворює глибоко законспірований ланцюжок дій осіб, які пов'язані між собою і здійснюють протиправний рух наркотичних засобів від джерела (виготовлення, придбання та ін.) до споживачів — наркоманів. У зв'язку із цим характеристики особи злочинця необхідно розглянути у співвідношенні з певними етапами такої діяльності. Так, за класифікацією, запропонованою В. М. Шевчуком, до осіб, які беруть участь у незаконному обігу наркотичних засобів, належать: виробники, розповсюджувачі, розкрадачі, перевізники, споживачі наркотиків, організатори злочинних угруповань (Настільна книга слідчого: Наук. — практ. видання для слідчих і дізнавачів / М. І. Панов, В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова та ін. — 2-е вид. — К.: Вид. дім «Ін. Юре», 2007. — 728 с.). Слід зазначити, що у практиці правоохоронної діяльності зазначається тенденція до поетапної зміни «рольових» функцій, коли споживач з часом стає дрібним збувальником наркотиків.

До наведеної класифікації, на думку А. М. Поляха, не включено таку категорію наркозлочинців як особи, які причетні до контрабанди наркотиків. Він стверджує, що особа контрабандиста не є однозначною, і залежно від рольової функції їх можна диференціювати на :а) організаторів контрабанди; б) перевізників; в) осіб, які сприяють учиненню контрабанди; г) осіб, яким адресовані наркотичні засоби (Полях А. М. Криміналістична характеристика та основи розслідування контрабанди наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів: Автореф. дис. канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. — Х., 2009. — С. 22). Найбільш специфічну категорію осіб, причетних до незаконного обігу наркотиків, утворюють безпосередні споживачі наркотиків, властивості особистості яких певним чином зумовлюють їх поведінку. Зазначені особливості дозволили розробити спеціальні (вневидові) методики розслідування злочинів, що вчиняються наркоманами.

Деякі вчені розглядають особу злочинця у сфері незаконного наркообігу, виходячи з їх особистісних характеристик, масштабу злочинної діяльності, ступеня її стійкості, мотивації, рольовій функції, входження в організовану структуру або заняття індивідуальним дрібним наркобізнесом. Так, виділяють наступні типи особистості: а) крупні наркоділки; б) рядові учасники злочинних груп та «челядь» лідерів (охорона і т.п.); в) особи, які вирощують рослини, що містять в собі наркотики; г) збирачі дикоростучих, що містять в собі наркотики; д) збувальники-професіонали; д) наркомани.

Єдину характеристику особи злочинця навряд чи можна скласти, оскільки між виготовленням наркотичного засобу і його вживанням наркоманом розташовується мережа посередників, що займаються: а) виробництвом; б) відправленням; в) перевезенням; г) отриманням; д) реалізацією.

З урахуванням викладеного можна виділити наступні, найбільш характерні види злочинців у сфері незаконного наркообігу: **1) Виробник** наркотичного засобу. По-перше, в дану категорію можуть входити особи, які вирощують рослини, що містять в собі наркотики. Як правило, їх особистісні властивості не пов'язані з криміналізацією, а примикають до середніх характеристик жителів окремої місцевості. В основному вони орієнтовані на підтримку за допомогою нелегальних доходів нормального рівня прожиття, задоволення потреб. Серед цих осіб велика частина похилих людей і поодиноких матерів. По — друге в дану групу можуть входити особи, які є співробітниками підприємств, робота яких пов'язана з наркотичними засобами або сировиною. Останні здебільшого мають певні знання в хімії. **2) Скупники — оптовики**, очолюють організовані групи, здійснюють незаконну скупку і реалізацію сировини, готової продукції великими партіями. Як правило, їм властива вища злочинна авторитетність, заснована на злочинному досвіді, матеріальних засобах і особистих якостях. Їм характерна жорстокість, організаційні здібності, уміння підкорити собі іншого, впевненість у власній перевазі, мотивації панування, відсутність здатності до співпереживання. Це особи, орієнтовані на одержання прибутку і понадприбутків, з налагодженими стосунками в злочинному світі, ділками-виробниками наркотиків. Вони безпосередньо не займаються скупкою або реалізацією наркотиків, а лише контролюють, фінансують операції, стежать за витратами. **3) Збувальники-професіонали**, також орієнтовані на користь — збагачення; з цією категорією учасників незаконного наркообігу тісно пов'язані особи, що займаються залученням інших до вживання наркотиків, та часто поєднують цю функцію зі збутом. Для них характерна спритність, напористість, уміння знаходити і переконувати «клієнта».

Як правило скупники-оптовики та збувальники професіонали, як правило, не є наркоманами і мають постійний прибуток від такої діяльності. Вони ухиляються від суспільно-корисливої праці, живуть не відповідно до офіційних достатків. Контакти з постачальниками підтримують через посланців або за поштою, використовуючи певні умовності. 4) *Перевізники* — це дрібні збувальники, перекупники, яких використовують оптовики. Перевізники нерідко є випадкові особи з числа знайомих, родичів, що працюють на залізничному, повітряному транспорті. 5) *«Споживачі наркотиків»* — це особи, що нерегулярно, епізодично вживають наркотики. Нерегулярно приймають наркотики частіше за все молоді люди (учні загальноосвітніх і спеціальних шкіл). Вони характеризуються відсутністю достатньої волі, піддаються впливу, легко вступають у контакт з наркоманами, починають приймати наркотики через цікавість, бажання відмитися. Деякі з них схильні до вчинення правопорушень. 6) *«Наркомани»* — це хворі люди, мляві, малорухомі, вкрай виснажені, мало цікавляться їжею. Як правило, раніше судимі. Більшість з них не працює, особи соціально деградує, вільний час проводять у пошуках наркотиків або сировини. Таким чином, аналізований тип злочинця збуває наркотики з метою задоволення своєї потреби.

Сфера незаконного обігу наркотичних засобів представлена не тільки одинаками, які самостійно виготовляють, придбають, споживають і збувають наркотики, а й організованими групами. Висока вартість наркотичних засобів на нелегальному ринку, порівняно малі витрати, необхідні для їх виготовлення, наявність стабільного ринку збуту наркотиків зумовлюють зв'язок злочинів, пов'язаних з виготовленням, зберіганням і збутом наркотиків, з організованою злочинною діяльністю (Предупреждение, выявление и расследование преступлений, связанных с незаконным оборотом наркотиков, совершенных на территориях нескольких государств-участников СНГ: Пособие / А. А. Куприянов, О. Е. Третьяков, В. А. Верещагин и др. — М.: ВНИИ МВД РФ, 2005. — С. 155).

Значення та врахування ознак особи злочинця може надати істотну допомогу в розкритті та розслідуванні злочинів та запобіганні злочинних проявів. Слід відмітити, що проблема криміналістичної характеристики особи злочинця для методики розслідування злочинів зазначеної категорії злочинів є першочерговою та потребує постійної уваги з боку доктринального дослідження. Це пояснюється динамікою розвитку суспільства в цілому і особи як його складової частини: з неминучим розвитком суспільства змінюються цінності, криміналізуються і декриміналізуються діяння, що в свою чергу змінюють і характер особистості.